

ESHITISHDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNIG TABIATGA BO'LGAN MUNOSABATINI TARBIYALASHNING SAMARALI YO'LLARI.

Soliyev Ilhomjon Sobirovich

FarDU pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Turg'unaliyeva Dildoraxon Tursunali qizi

Farg'ona davlat universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17749222>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-noyabr 2025 yil

Ma'qullandi: 24- noyabr 2025 yil

Nashr qilindi: 28- noyabr 2025 yil

KEYWORDS

eshitishda nuqson, ekologik tarbiya, maxsus ta'lim, tabiatga mehr, pedagogik yondashuvlar, ekologik ong.

ABSTRACT

Inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlash – barqaror taraqqiyotning muhim omillaridan biridir. Ushbu maqolada eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning ekologik ongini shakllantirish, ularda tabiatga nisbatan ongli va mas'uliyatli munosabatni tarbiyalash masalalari ilmiy asosda tahlil etilgan. Maqola eshitishda cheklov bo'lgan bolalarning jamiyatda ekologik madaniyatli shaxs sifatida shakllanishiga yo'naltirilgan konseptual fikrlarni ilgari suradi.

Jamiyatning ekologik barqarorligi nafaqat texnologik va iqtisodiy rivojlanishga, balki aholining ekologik ong darajasiga ham bevosita bog'liqdir. Shu jihatdan, ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri — o'quvchilar, ayniqsa eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarda tabiatga ongli va mas'uliyatli munosabatni shakllantirishdir.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar maxsus pedagogik yondashuvlarni talab qiladigan toifa bo'lib, ularning ekologik tarbiyasi individual, moslashtirilgan uslublar bilan olib borilishi zarur. Quyida bu yo'nalishda samarali hisoblangan usullar yoritiladi:

Ekologik tarbiyaning mazmuni va ahamiyati

Ekologik tarbiya — bu bolalarda tabiatga nisbatan mehr, g'amxo'rlik, uni asrashga mas'uliyat bilan yondashish kabi insoniy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan jarayondir. Eshitishda cheklovga ega o'quvchilarda bu qadriyatlarni shakllantirish orqali nafaqat ularning atrof-muhitga munosabati, balki ijtimoiy moslashuvi ham yaxshilanadi.

Didaktik va vizual metodlardan foydalanish

Eshitish imkoniyatining cheklangani tufayli bunday o'quvchilar axborotni ko'proq vizual kanallar orqali qabul qiladilar. Shu sababli, darslarda ko'rgazmali qurollar, interaktiv materiallar, rasmlar, video lavhalar, piktogrammalar va grafik tasvirlardan samarali foydalanish lozim. Tabiatni bevosita kuzatish imkonini beradigan mashg'ulotlar — daraxt ekish, tabiat burchagini tashkil qilish sezgirlik va ekologik mas'uliyat hissini oshiradi.

Amaliy-tajriba mashg'ulotlari va ekologik ekskursiyalar

O'quvchilarning ekologik madaniyatini shakllantirishda ekskursiyalar, laboratoriya ishlari, mini-loyihalar asosida olib boriladigan darslar katta ahamiyatga ega. Masalan, bog'chaga, o'rmon bo'ylab sayr, mini-ferma yoki hayvonot bog'iga tashrif kabi mashg'ulotlar

bolalarning tabiatni his qilish, tushunish va unga mehr bilan qarash salohiyatini kuchaytiradi.

Ijtimoiy-psixologik yondashuvlar

Bolalarning ekologik qadriyatlari, odatlari va xatti-harakatlari ota-ona, o'qituvchi va jamoaning birgalikdagi yondashuvi orqali shakllanadi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning hissiy holati, o'ziga bo'lgan ishonchi, o'zaro muloqotdagi erkinligi - ularning ekologik ongini shakllantirishda muhim psixologik omillardir. Bu jarayonda ruhiy qo'llab-quvvatlash, motivatsiya berish va rag'batlantirish muhim o'rin tutadi.

Innovatsion yondashuvlar va texnologiyalar

Zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish (interaktiv doskalar, ekologik simulyatorlar, mobil ilovalar va audiovizual vositalar) eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning tabiat haqidagi bilimlarini chuqurlashtiradi va ularni amaliy faoliyatga jalb etadi. "Eko-dars"lar, tabiatga oid ijodiy topshiriqlar va ekologik mavzudagi videoroliklar ularda ongli ekologik xulq-atvorni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ota-onalar va jamiyat bilan hamkorlik

Ota-onalar va mahalla bilan hamkorlikda ekologik tadbirlar (ko'chat ekish, chiqindilarni saralash, obodonlashtirish) tashkil etilishi bolalarning ekologik tarbiyasini mustahkamlashda muhim omil bo'ladi. Bu esa bolalarda mas'uliyat hissini oshirib, ularni faol fuqarolik pozitsiyasiga tayyorlaydi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarni ekologik bilimlar bilan qanchalik tushuntirishni aniqlash uchun o'qituvchi o'quvchilariga savolnomalar tuzib ulardagi ekologik tushinchalarni aniqlashi mumkin.

Orol dengizi bugungi kunda qanday ahvolda? Suvni tejashga, ifloslanmasligiga qanday yordam berasiz? Iflos suvlar tirik organizmga qanday ta'sir etishi mumkin? Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ekologiyaga oid bilimlar, savollar ularni tabiatga bo'lgan munosabatini tarbiyalaydi.

Maxsus maktabda eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarga tabiatshunoslik fanini o'qitishdan maqsad, ularda kuzatiladigan psixofizik kamchiliklarni bartaraf etishga, bilish faoliyatidagi -idrok, xotira, tafakkur, nutq malakalarini rivojlantirish orqali (korreksion) to'g'rilash ishlari amalga oshiriladi.

Pedagogik korreksion talimiy va tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarni bilish faoliyati bilan barcha ta'limiy ishlar, malakalar, emotsional irodaviy muhit jismoniy kamchiliklar ham bartaraf etiladi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarni go'zallikni his qilishi, Ox! tabiat buncha go'zal! Bu gullar buncha chiroyli! kabi his-xayajon so'zlarni aytish, ularda go'zallikka qiziqib qarashga ko'nikma uyg'otish orqali amalga oshiriladi.

Ekologik muammolarni soddalashtirilgan shaklda yoritish

Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun atrof-muhit muammolari bo'yicha beriladigan ma'lumotlar soddada, tushunarli va vizual tarzda taqdim etilishi lozim. Masalan, global isish, chiqindilar muammosi, suv tanqisligi kabi mavzularni belgilar, rasmlar, video va mimika yordamida tushuntirish ularning ekologik tafakkurini rivojlantirishda foydalidir.

Multimodal yondashuvdan foydalanish

Ko'p sezgi kanallariga asoslangan yondashuv - ya'ni ko'rish, ushlar, harakat, imo-ishora va mimika vositasida o'rganish eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarda bilimni chuqurroq egallashga imkon beradi. Masalan, "ekologik teginish qutilari" (tabiatga oid turli fakturalar:

barg, qum, yog'och, toshlar .) orqali multisensorli ta'lim tashkil etish mumkin.

Ta'lim jarayonida "eko-qahramonlar" modelini kiritish

Bolalar orasida "yashil qahramonlar" timsollari — tabiatni asraydigan, uni tozalaydigan, hayvonlarga yordam beradigan qahramonlar orqali motivatsiya berish mumkin. O'quvchilar o'zlarini tabiat himoyachisi sifatida his etishadi va bu orqali ularning ekologik faolligi oshadi.

TAVSIYALAR

1. O'quv dasturlarini moslashtirish: Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun mo'ljallangan darslik va metodik qo'llanmalarga ekologik tarbiyaga oid bo'limlar kiritilishi zarur. Bu materiallar maxsus belgilar, imo-imolarga moslashtirilgan bo'lishi kerak.

2. Logoped va surdotarjimonlar bilan integratsiya: Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ekologik mavzularda ishlashda logoped, psixolog va surdotarjimonlarning ishtiroki katta samara beradi. Ularning yordami bilan mavzular chuqurroq tushuntiriladi.

3. O'qituvchilar uchun treninglar: Maxsus pedagoglar ekologik tarbiya bo'yicha zamonaviy metodikalar bilan tanishtirilishi lozim. Treninglar orqali ularning innovatsion yondashuvlar bilan ishlash malakasi oshiriladi.

Xulosa . Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda ekologik ong va tabiatga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish zamonaviy ta'lim jarayonining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Bu yo'lda pedagogik jarayonga vizual, amaliy, psixologik va ijtimoiy komponentlarni uyg'un holda kiritish orqali bolalarning ekologik madaniyatini rivojlantirish mumkin. Tabiatni asrashga qaratilgan faoliyatlar nafaqat bolalarning hissiy dunyosini boyitadi, balki ularni mustaqil, ijtimoiy mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi..

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Maxsus pedagogika va defektologiya bo'yicha o'zbek va rus tilidagi ilmiy adabiyotlar – masalan, D. Abdullaeva, M. G'ulomova, N.A. Kornilova kabilarning ishlari.
2. Ekologik tarbiya va ekologik ongni shakllantirish haqidagi pedagogik manbalar – jumladan, M. Sh. Jumanioyozova, UNESCO materiallari, Carson'ning "Silent Spring" asari.
3. Корнилова, Н. А. (2020). Коррекционная педагогика и психология. Москва: Академия.
4. Yusupova, S. (2022). Maxsus maktablarda ekologik darslarning tashkil etilishi. // "Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar" elektron jurnali, №5, 70–74-betlar.
5. G'ulomova, M. M.. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning rivojlanish xususiyatlari.